

Zagłada Żydów. Studia i Materiały
Holocaust Studies and Materials

VOL. 14 (2018)

ISSN: 1895-247X
eISSN: 2657-3571
DOI: 10.32927
WWW: www.zagladazydow.pl

Centrum Badań nad Zagładą Żydów IFiS PAN
Polish Center for Holocaust Research

Alexander Prusin (1955–2018)

Orel Beilinson
Uniwersytet Telawiwski

redakcja@holocaustresearch.pl
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4158-5466

DOI: https://doi.org/10.32927/ZZSiM.127
Strony/Pages: 19-21

CC BY

OPEN ACCESS

In memoriam

Orel Beilinson
Uniwersytet Telawiwski

Alexander Prusin (1955–2018)[1]

Alexander Prusin przyszedł na świat w 1955 r. we Lwowie jako syn Wiktora i Witii. Po wyjeździe na Zachód obronił doktorat na Uniwersytecie w Toronto, a następnie rozpoczął pracę w Instytucie Techniki Górniczej w Nowym Meksyku, gdzie wykładał przez ostatnie 17 lat. Był wybitnym uczonym, który słynął z dogłębnych i rozległych badań nad jednym z najkrwawszych okresów w historii Europy, czyli połową XX w.

Głównymi obszarami zainteresowań Prusina były nacjonalizm, przemoc i Zagłada w Galicji Wschodniej. Opublikował liczne artykuły na temat różnych aspektów sytuacji etnicznej w dwudziestowiecznej Galicji: pisał o tamtejszych Żydach, mordach popełnianych na Polakach przez OUN-UPA, zbrodniach wojennych, kolaboracji i przemocy. Wydawał również książki. Swoje pierwsze dzieło, zatytułowane *Nationalizing a Borderland: War, Ethnicity, and Anti-Jewish Violence in East Galicia, 1914–1920*, oparł na rozprawie doktorskiej, której promotorem był Piotr Wróbel. W typowy dla siebie skrupulatny sposób potraktował różne wielonarodowe źródła. Starał się zrozumieć „dynamikę i mechanizmy prześladowań Żydów w Galicji Wschodniej podczas wojny", „zrekonstruować miejscową dynamikę konfliktu etnicznego" i zobaczyć, jak te zagadnienia wpasowywały się w szersze ramy narodowe, w których zaistniały. Nie rozpatrywał antysemityzmu jako zjawiska oddzielnego, niemal ahistorycznego, lecz utrzymywał, że prowadzona z jednej strony przez rosyjskich, z drugiej zaś przez polskich urzędników polityka, polegająca na usuwaniu Żydów z życia Galicji, wykazywała podobieństwo właśnie z u w a g i n a lokalny kontekst.

Jego druga książka, zatytułowana *The 'Lands Between': Conflict in the East European Borderlands, 1870–1992*, ukazała się, gdy jego zainteresowania skupiały się bardziej na latach dwudziestych niż czterdziestych. Książka poszerzająca granice chronologiczne pierwszego dzieła Prusina stanowi wyraz jego

[1] Tekst ukazał się pierwotnie w wydawanym przez Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies piśmie „Slavic Review" (jesień 2018, t. 77, nr 3; DOI: 10.1017/slr.2018.277). Dziękujemy autorowi i wydawcy za udzielenie zgody na jego tłumaczenie i przedruk – przyp. red.

niezaspokojonego pragnienia, by wyjaśniać zjawiska o dużej skali na podstawie dobrej znajomości dostępnego materiału źródłowego. Prusin nie zamierzał bynajmniej się ograniczać do pogłębionej analizy jedynie wybranych źródeł. Wręcz odwrotnie, był badaczem, który rzucał światło na szerszy kontekst, wykorzystując najbogatsze spektrum dostępnych źródeł. Bazując na źródłach pierwotnych i wtórnych napisanych po angielsku, niemiecku, rosyjsku, ukraińsku, białorusku i polsku, Prusin starał się wytłumaczyć, jak państwa i ci, którzy działali w ich imieniu, stosowali przemoc, gdy usiłowali budować narody aż do fiaska eksperymentu komunistycznego, a co być może bardziej zaskakujące – dlaczego różne grupy wspólnie brały udział w aktach przemocy takich jak Zagłada. Tym szlachetnym wysiłkiem przyczynił się do intelektualnych poszukiwań odpowiedzi na podobne pytania przez analizę makrohistoryczną, obejmującą przyczynki poczynione m.in. przez Timothy'ego Snydera i Marka Mazowera.

Pod koniec kariery Prusin odszedł od tak rozległych zagadnień. Ostatni okres pracy poświęcił Serbii. W książce *Serbia under the Swastika*, która ukazała się w 2017 r., długą bibliografię źródeł w językach wschodnio- i zachodniosłowiańskich zastąpiły źródła serbskie. Oczytany zarówno w jugosłowiańskiej, jak i postjugosłowiańskiej historiografii oraz posiłkując się gruntowną wiedzą na temat bardziej tradycyjnych scenerii badań nad drugą wojną światową w Europie Wschodniej, Prusin chciał nie tyle odmienić nasze rozumienie historii Serbii podczas wojny, ile opowiedzieć tę historię tak, by związać ją ściślej z prowadzonymi wtedy badaniami nad Europą okupowaną przez nazistów. Jako pierwsze kompletne opracowanie na ten temat po angielsku książka ta pozostanie bezcenną lekturą dla historyków Bałkanów, drugiej wojny światowej i ogólnie Europy.

Prusin pozostawił nam więc wyniki wielu rzetelnych badań przypominających drabinę, której każdy szczebel podawał w wątpliwość jego wcześniejsze prace. W pierwszej książce, opartej na rozprawie doktorskiej, zakwestionował sposób, w jaki postrzegano antyżydowskie nastroje i przemoc. Następnie rzucił sobie i nam wyzwanie, szukając wyjaśnienia zjawisk o szerszych parametrach czasowych i przestrzennych. W ostatniej książce odwrócił się od makrohistorii i wkroczył na nowy teren geograficzny – Bałkany. Zajmował się w życiu naukowym mnóstwem innych kwestii, z których najbardziej ekstremalny przykład stanowi temat sowieckiego orientalizmu, omówiony w artykule z 2003 r. Choć takich projektów pobocznych, jak nazwaliby je niektórzy, było bez liku, przez wszystkie te lata niezmiennie fascynowała go druga wojna światowa w Kijowie i innych częściach Ukrainy i Polski.

W listopadzie 2018 r., niestety już pośmiertnie, opublikowano jego ostatnie dzieło. Książka *Justice Behind the Iron Curtain: Nazis on Trial in Communist Poland*, napisana wspólnie z Gabrielem Finderem, stanowi kulminację zainteresowania Prusina zbrodniami wojennymi. Obaj autorzy analizują w niej – po raz pierwszy w historii – jak Polska rozliczyła się z okupacją hitlerowską jako państwo komunistyczne. Możemy sobie jedynie wyobrazić, jakie granice Prusin jeszcze by przekroczył, gdyby nadal był z nami.

Prusin stanowił zatem wzór do naśladowania dla innych badaczy, próbujących wykazać się podobną erudycją, dogłębną znajomością źródeł i przenikliwym, analitycznym podejściem o zmiennej optyce: ze skali makro na mikro, z Ukrainy i Polski na Serbię, z lat dwudziestych na lata czterdzieste XX w., z przemocy na rozliczenia z przeszłością. Prusin poważnie traktował własną rolę wzorca do naśladowania. Choć zatrudnienie w Instytucie Techniki Górniczej w Nowym Meksyku nie dawało zbyt wielu okazji do promowania prac na studiach podyplomowych, Prusin był nieformalnym mentorem i doradcą młodych badaczy w całym kraju i na całym świecie. Czytanie i ocenianie wstępnych wersji tekstów, dyskusje na Skypie i przekazywanie wielu innych szczodrych informacji zwrotnych stanowiły tylko część zadań, jakich chętnie się podejmował w środowisku badawczym.

W Instytucie w Nowym Meksyku Prusin wykładał na multidyscyplinarnej katedrze CLASS (komunikacja, sztuki liberalne i nauki społeczne). W rezultacie stał się czołowym europeistą – prowadził kursy o średniowiecznej Europie, Bliskim Wschodzie, historii cywilizacji do 1500 r. oraz różnych innych tematach bliższych zakresowi jego wiedzy i zainteresowań. Do nauczania podchodził poważnie. Dzięki pracy wykładowcy mógł dać wyraz szerokim horyzontom myślowym i rozległej wiedzy. Jednocześnie okazał się dla swoich studentów ważną postacią na uczelni. Był zaiste surowy, lecz sprawiedliwy, wymagający, lecz życzliwy, a także śmiertelnie poważny, jednocześnie wykazując się typowo rosyjskim poczuciem humoru.

Prusina przeżyła jego żona Elena, lwowianka, będąca tematem wielu anegdot i opowieści, które pokazywały, jak wielkim uczuciem ją darzył. Jego przyjaciołom i współpracownikom będzie brakowało jego dobrego serca, doskonałego warsztatu badawczego i życzliwego mentorstwa.

Z języka angielskiego przełożyła *Anna Brzostowska*